

այնպիսի բան ասել ապա Նորան ամուսնալուծութեան մասին որ հակառակ լինէր Մովսէսի դրած օրէնքին և դատապարտէին Նորան իբրեւ օրինադանցիւ Բայց Փրկիչը նոցա առաջն է դնում մի շատ աւելի հին սկզբնական դեռ Ադամի և Եւայի օրով հաստատուած օրէնք որով ամուսնութիւնն իբրեւ անքակտելի կապ է ներկայանում Ծ. պատուիրանի դէմ ոչինչ չկայ այստեղ անշուշտ Թէ ինչ սկզբունք էր քարոզում Փրկիչը հօր և մօր պատուելու նկատմամբ՝ պարզ արտայայտել է Նա մի ուրիշ տեղ (Մարկ. Ը՝ 9—13)՝ ուր այդ բարոյական պարտականութիւնը փարիսեցիներին հակառակ աւելի բարձր է դասած քան որ և է արտաքին նուիրարեութիւն Աստուծոյ տաճարին Իսկ իբր Նա իբրեւ աստուածային անցիղլի պատգամ է հաշակում այն պատուէրը թէ մարդ մինչև իսկ իւր հօրն ու մօրը պէտք է թողնէ ու ամուսնու ետեւից զնայ դորանով շեշտում է միայն թէ որչափ ամուր օրչափ սուրբ և նուիրական է ամուսնութեան կապը որպիսի մեծ պարտականութիւններ է դնում մարդու վերայ՝ պարտականութիւններ որոնց առաջ ուրիշները պէտք է նսեմանան և թէ մինչև իսկ այնպէս կարեւոր լինեն ինչպէս է հօր ու մօր պատուելու պարտքը:

ԱՆԳՂԻՅ ԶԱՆԱԶԱՆ ԵՎ ԵՆԻՆԵՐԸ *

Անգղիոյ բողոքական եկեղեցին երկու գլխաւոր բաժանումն ունի Գին եպիսկոպոսական եկեղեցի:

* Ներկայ համառօտ ակնարկը շնորհակալութեամբ ընդունեցիմք Մարգարիտի ընդհանրաց զսրոցի և անկիւն ուսուցչային Մեծ պ. Թումանյանից որ յայտնի է իւր զմարդ սրկածով և անգլիայում իւր պատմական կողակցի նա միասին յօդուս քշուտ ազգակցաց ցոյց տուած գործունէութեամբ Այժմ ևս հայրական որբանցի զկրպար և Լոնդոնում և խնդրում է մեզ յայտնել որ ռամկանայ քշուտ հայրականների որբերն ուրախութեամբ կրնան աշ որբանցում և անգլ. դպրոցներում կանոնաւոր կրթութիւն կստանան ապա զանազան առնեսներ սովորելով կարող են ապագայում պիտանի լինել իրենց հայրենիքին:

որ անձուկ մտք կուի Անգլիական եկեղեցի և միւսն է ԱԶԱՏ եկեղեցիք կոչուածը Սոցա էական տարբերութիւնը ոչ այնչափ վարդապետական է որչափ ձեական Բուն տարբերութիւնը կառավարութեան հետ ունեցած յարաբերութեան մէջ է Առաջինը կառավարութեան հետ պաշտօնական յարաբերութեան մէջ է անկէ նպաստ կանոն և իր ներկայացուցիչ եպիսկոպոսունք իբր լորտեր և Անգղիոյ լորտերու ժողովի անդամ են և պետութեան զործոց կը խառնուին րայց միւս կողմանէ ալ այս առաւելութիւնը կը տուածն այնու զի և կառավարութիւն իւր կողմանէ նոցա եկեղեցական գործոց կը միջամտի Զոր օրինակ եպիսկոպոսունք կառավարութեան կանոնաւորին Ասիկայ եպիսկոպոսական կը կոչուի զի եպիսկոպոսներով կը կառավարուի որոց գլուխն է Բենեդիկտայրի աբբեպիսկոպոսը (Բենեդիկտայրի փոքրիկ քաղաքը Անգղիոյ Էքսմիսթրին է):

Իսկ ազատ եկեղեցիք կառավարութեան հետ յարաբերութիւն չունին ոչ անկէ նպաստ կընդունին ոչ ալ հրաժան Իրենք իրենց կը բաւեն իրենց բոլոր ծախքեր կամաւոր տրուք կը հօգան և իրենց եկեղեցականներն իրենք կընտրեն և կարծակին Ասոնք յընթաց ժամանակաց եպիսկոպոսական եկեղեցիէն բաժանեալ են ի սկզբան հաշածեալ րայց վերջապէս ազատութիւն ստացած են Այժմ քաղաքացիական ամէն ազատութիւն ունին րայց ի կառավարութեանէ դրամական նպաստ ընդունելէ Անգլանուր առմամբ կրնայ ըսուիլ թէ եպիսկոպոսական եկեղեցին պահանջողական կուսակցութեան կը վերաբերի և ազատ եկեղեցիք ալ ազատական կուսակցութեան թէ և շատ բացառութիւնք կան Զոր օրինակ ազատական կուսակցութեան յայտնի մեծ պետը Մ. Կլատտիսն եպիսկոպոսական էր Սա գրեթէ անբացառիկ է սակայն որ ազատ եկեղեցիք միշտ ազատական կուսակցութեան յարած են Ազատ եկեղեցիք ի սկզբան տրկար և սակաւութիւն էին րայց այժմ Անգլիական եկեղեցւոյ կը հաւասարին թէ թուով և թէ բարոյական զօրութեամբ թէ և հարուստ և ազգեցիկ դասակարգը դեռ անգլիական եկեղեցւոյ կը վերաբերի Խնդիր է սակայն թէ այդ դասակարգը ի կրօնային գործս զօրութիւն նկատելու է թէ տկարութիւն:

Այս երկու եկեղեցեաց ուրիշ կարեւոր տարբերութիւնք հետեւեալքն են Եպիսկոպոսականք ծէսեր և արարողութիւններ ունին և այն միակերպ ամէն եկեղեցեաց պարտաւորիչ եկեղեցացն պաշտամունք հանդիսաւոր են կղերականք և դպիրք զպետաւորեալ և այլն մինչ ազատ եկեղեցիք ընկալեալ ծէս կամ արարողութիւնք չունին եկեղեցական պաշտամունք պարզ են և ամէն եկեղեցի ազատ է ըստ կամս կատարել կղերականք

զգեստաւորեալ չեն յեկեղեցւոյ, ոմանք պարզութեան գրեթէ յետին աստիճանին հասած են. որպիսի են Քուէյքըրները որք մինչև իսկ եկեղեցեաց մէջ երգելու հակառակ են, առարկելով որ լուռ խորհրդածութիւնը կը խանգարէ, միտքը կը ցրուէ, Քուէյքըրները պաշտօնեայ, քարոզիչ ալ չունին, ամենայն որ ազատ է խօսելու և աղօթելու կամ կարդալու եկեղեցւոյ մէջ ըստ աղգելոյ հոգւոյն:

Արօնական կատարեալ ազատութեան շնորհիւ զոր կը վայելէ Անգղիա, Ազատ եկեղեցիք շատ մը ծիւղերու բաժնուած են, որոց զխաւորներն են հետեւեալք:

Մեթոտական (methodist) կամ Վեսլեյական: —

Ասոնք ծնն Վեսլեյի հետևողք են, որ 1739-էն իր ազգու քարոզներով ժողովուրդը արթնութեան հըրաւիցայ: Ասոնք եպիսկոպոս չունին, այլ ընդհանուր քօնֆերէնս մ'ունին բոլոր մէթոտական եկեղեցեաց ներկայացուցիչներէ բաղկացեալ, որ տարին անգամ մը գումարուելով բոլոր գործերը կը կարգադրէ և իր որոշմունք օրէնքի զօրութիւն ունին, Իւրաքանչիւր տեղական եկեղեցի իր երէցը կամ քարոզիչն ունի, որ կանուանուի այդ եկեղեցւոյ և Քօնֆերէնսի միարան գործակցութեամբ: Քարոզիչ մը, սակայն, միայն 3 տարի կրնայ մնալ տեղ մը, և ամէն երեք տարին փոխուելու է: Ասոր համար է որ ասոնց մէջ ժողովուրդի և քահանայի կամ առաջնորդի «կուզենք չենք ուզենք» ի կոխ չըլլար, և ժողովուրդը միշտ նոր քարոզիչ կանանէ և նոր բան կը լսէ: Արպէս զի տեղափոխութիւնը դիւրացնեն և ծախքը քիչցնեն, ամէն եկեղեցւոյ կից առաջնորդարան մ'ունին, կահաւորեալ, ուր նոր քարոզիչն իւր ընտանեօք կուգայ կը զետեղուի: Ասոնց մէջ կատարեալ միօրինակութիւն կը տիրէ, և ամէն ինչ մէթոտով կըլլայ, բացառութիւն խիստ քիչ: ասոր համար մէթոտական ըսուած են: Անգղիոյ և Ամերիկայի մէթոտականք ի միասին 30 միլիոն կը հաշուեն, հետեւաբար բողոքական եկեղեցեաց մէջ մեծ տեղ մը կը բռնեն, և Անգլիքական եկեղեցիէն բազմութիւն են, որ միայն 14 միլիոն կը հաշուի:

Երիցական (Presbyterian), որ Սկոտիոյ եկեղեցին է, թէև Անգղիոյ մէջ ալ ծիւղ մ'ունին, Ասոնք ալ երիցանց ժողովով (Presbytery) մը կը կառավարուին: Բայց իրենց քարոզիչք մնայուն են և իւրաքանչիւր եկեղեցի իրը կրնարէ:

Ժողովական կամ անկախ (Congregational, Independent), — Ասոնք ազատ եկեղեցեաց ամենէն հինն են: Եղիսաբեթ թագուհւոյն ժամանակ երևան եկան և շատ հալածուեցան: Իրենցմէ շատեր Ամերիկա փախան: Ասոնց սկզբունքն է թէ իւրաքանչիւր եկեղեցի իւր գործեր և պարտի և կարէ տնօրինել, Ըստ այսմ իւրաքանչիւր քարոզիչ կրնարէ, կը հրաւիրէ, կ'արձակէ, ուղածին պէս իւր ելմտաժողովը կը պատրաստէ և թէև բոլոր եկեղեցեաց

միութեան ժողով մ'ունին, սակայն լոկ խորհրդակցութիւն մ'է և նորա որոշմունք ստիպողական չեն:

Մկրտական (Baptist), — Ասոնք ըստ ամենայնի ժողովականաց նման են, միայն կը պնդեն որ ամէն ոք ի չափահասութեան և ընկղմամբ մկրտուելու է, մանկամկրտութիւնը կը մերժեն:

Փրկութեան բանակ (Salvation army), — Նորագոյն կրօնական կազմակերպութիւնն է: Հիմնադիրը ձէնէրալ Պուլթ զեռ ողջ է: Այս եկեղեցին կատարեալ բանակի կազմակերպութիւն ունի. իւր զլխաւորն կը կոչուի զօրապետ (general), և այլ ամենայն պաշտօնեայք կոչին Գնդապետ, հազարապետ, հարիւրապետ ևլն. և անգամք՝ զինուոր, աղօթատեղին՝ զօրանոց, Ասոնց մէջ այր և կին անխտիր պաշտօնեայ կըլլան, Ինչպէս կը տեսնուի՝ ասոնք բոլորովին գործնական մարդիկ են և կրօնը գործնական բան մ'է իրենց համար: Այլ շատ զիտական, բայց բարեգործութեան բուռն եռանդով լի մարդիկ են: Նոր սկսուած, բայց մեծ քայլեր առած է, Ինգղիոյ մէջ խորապէս հաստատուելէն վերջը գրեթէ ամէն երկիր ալ մտած է և յաջողած ամէն տեղ, Կրսեն թէ ձէնէրալ Պուլթ Անգղիոյ թագուհւոյն բանակէն աւելի մեծ բանակի հրամանատար է: Ասոնց նպատակն եղած է եկեղեցի չի յաճախող, կրօնի քաղցրութիւնը չի ծաշակող ամբողջ մէջ աշխատիլ զանոնք ուղղութեան բերել, երջանիկ ընել, Այս ուսմիկ ժողովուրդեան ուշադրութիւնը գրաւելու համար, այլ ամէն եկեղեցիներէ տարբեր ծամբայ և կերպեր ընտրած են: Աղմուկ, ցոյց, և մեծագոյնն՝ երաժշտութիւն: Ուր որ երթան զինուորական երաժշտական խումբը հետեւին կը տանին, Այս խումբը փող, սրինգ, թմբուկ և զօշակ ի ձեռնին փողոցի մը գլուխ կանգնած կ'սկսի նուագածութիւնը և թափօր մը կազմելով կը քալեն, տեղտեղ կեցած կը կարգան, կ'աղօթեն, կը քարոզեն և փողոցի մարդիկը յապաշխարութիւն կը հրաւիրեն, և ապա այս մեծ շաղմութեամբ կերթան աղօթատեղին (զօրանոց), ուր պաշտամունքն այն եռանդով փողով և թմբօք կը կատարուին: Արդարեւ այսպիսեալ ստորին դասակարգը իրենց քաջած և մեծապէս օգտակար եղած են, զոր կրնդունին ամէն ոք, մինչև իսկ իրենց կերպերուն չի հաւանողք: Բաց աստի տեսակ տեսակ մարդասիրական, բարեգործական ձեռնարկներ ունին, ապաստանարան սպասարան, զինեմուլաց, անգործներու ելն ևլն, որով օգտակարութեան ահագին չըջան մ'ունին, Ասոնց համար կրօնն հաւատալեաց գումար մը չէ, այլ բարեգործութիւն: Ամէն անգամ զինուոր մ'է և պարտի գործել, կըսուի թէ միակ կրօնական կուսակցութիւնն է որ թուական յառաջագիմութիւն կրնէ հակադրալ:

Քուէյքըր (Quaker) կամ քնկերութիւն քուէկամաց: — Ասիկայ թէև հին, բայց փոքրիկ եկեղեցի

մ'է. այժմ 16,000 հոգիէ բաղկացեալ թէև երբեմն խիստ բազմաթիւ էին, Սակայն թուական տկարութիւնը ներքին զօրութեամբ կը հաւասարակշռեն այնու զի գրեթէ բոլոր Քուէյքըրներ հարուստ պատուաւոր ճարտար ու խելացի անձնորութիւնը են: Արօնական վիճարանութեամբ ժամադատաւ ըլլալու տեղ գործած և դիւր զբաւած են: Յոյն ու չապլուսթիւնը կ'ատեն, պարզութիւն կը սիրեն: Ժամանակաւ իրենց յատուկ պարզ համազգեստ ունէին որ այժմ կորսուելու վրայ է: Ասոնք իրարու յոգնակի չեն գործածեր «Բուռ» կըսեն և ոչ երբէք «Բուռ»: Թագաւորին առջև ալ ելլեն Գոս կըսեն, Իրենց նշանարանն է «Խաղաղութիւն» և պատերազմի ոգով չափ հակառակ են: Զինուոր չեն դրուիր և ատոր համար շատ հալածանք քաշած են: Գերեզմարութեան ոգելից ըմպելիաց հակառակ են: Ժողովրդեան աճէն գասակարգին մէջ յարգելի են: Թուրքներն շատցնելու մարդ որսալու փափաք չունին:—Արօնականի գաղով, բոլոր խորհուրդները կը մերժեն. միւս բողոքական եկեղեցեաց Չ խորհուրդներն, մկրտութիւնը և հաղորդութիւնն ալ կը մերժեն. թաշակաւոր պաշտօնէութիւն չունին: ամենայն ինչ ձրի է և հոգոյն ազդեցութեամբ մէկը կը քարոզէ: աստուածաբանական ուսումն և դպրոց ալ չունին: Երբ աղօթատեղին հաւաքուին լուս ու մուշ կը նստին խոր լուսութեան և մառմութեան մէջ թաղուած: մինչև որ մէկը հոգիէն զրգեալ բան մը ըսէ կամ աղօթէ. երբեմն առանց մէկը բան մ' ըսելու կ'ելլեն կ'երթան. երգիչ չունին: ոչ ալ դաշնակ իրենց տուները:

Ահա ասոնք են ազատ եկեղեցեաց զխաւոր ծիւղերը: ուրիշ մանր մունր ծիւղերը, որ շատ են զանց կընեմ:

Կոտ ժամանակներս կարօտութիւն զգացուած է այս զանազան ծիւղերու մէջ աւելի սերտ յարաբերութիւն և մինչև իսկ միութիւն մը հաստատել: քանի որ վարդապետական մեծ տարբերութիւն չունին, որպէս զի կարենան աւելի զօրեղ ազդեցութիւն մը գործել կրօնական և մինչև իսկ քաղաքական գործոց մէջ: Զինգ վից տարիէ ի վեր սկսեալ այդ միութիւն տասը իրադարձեալ է ազատ եկեղեցեաց ժողով անուամբ:

Պէտք է դիտել որ բազմաթիւ իրենց թուոյն և հարստութեան այս ազատ եկեղեցիք աւելի առատաձեռն և գործունեայ են: Իրենց միախնարական ընկերութեանց ցանցերով պատած են բոլոր հեթանոս աշխարհը: Եպիսկոպոսականք ծանր են և անտարբերութեամբ կը շարժին: մինչ ազատ եկեղեցիք համակիր են ամեն հալածելոց, տառապելոց: Անգղիայէն Հոյստան զրկուած նըպաստից մեծազոյն ման անոնցմէ ելած է: Երբ եպիսկոպոսականներէն հաղիւ թէ հոս հոն ձայն

մը կը բարձրանար (թէև պատուաւոր ձայն) անգին ազատ եկեղեցեաց գրեթէ ամենքին բարձրաձայն բողոքեցին մեզ եղած անիրաւութեանց դէմ: Փրկութեան բանակն իսկ իր ապաստանարան. ներք բացաւ հայ պանդուխտներուն համար և Քուէքըրներ յատուկ քովի մը կաղմեցին Հայոց սպանելու որ դեռ կը շարունակէ իր գործ: Ազատ եկեղեցիք իրենց աղմուկով ու բողոքներով ստիպեցին Անգլիքականներն ալ Հայոց միայ խորհիլ, խօսիլ և բիշ մ' ալ գործել գոնէ առ ամօթոյ: Առանց ազա եկեղեցեաց հայկական խնդիր նշի ժողովրդականութիւնը պիտի չունենար Անգղիոյ մէջ ինչ որ ունեցաւ: Եւ սակայն ստիպեալ եղք ըսել ինչ ոգոս ունեցաւ այդ ամենը:

ՕՏԱՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ.

ՕՐԹՈԳՐԱԲՍ ԵԿԵՂԵՑԻ.

Ռուսաստանի մի քանի տեղերից հետաքրքրական տեղեկութիւններ են հաղորդում այն առաւելութիւնների մասին որ ներկայացնում են կանանց վանքերը այս մարզոց վանքերի հետ համեմատած: Մինչ վերջիններս դեռ չէին դատարկուում են և աղքատացնում առաջիններն ընդհանրապես ծաղկում են և վանք մասնէլ ցանկացողների թիւն այնչափ շատ է որ դժուար է բուրքին անդ անել: Այդպէս օր. Պեդրոկայում վերջին ժամանակ երկու աղամարդոց վանքեր փոխել դարձրել են կանանց համար և երբորդ փոխելու վրայ են: Գոյում են մի քանի վանքերում տերոգ աշխատատիրութիւնն ու կարգապահութիւնը: Ռուսաց վանքերում առհասարակ կրօնաւորները բաժանում են լինում մի քանի դասերի որոնք հնազանդորին (послушание) են կոչուում և իւրաքանչիւրը մի որոշ գործ է ունենում կատարելու: Կանանց մի դասը ծառայում է եկեղեցում՝ երգեցողութեան, ընթերցմունքի մասնակցելով կամ մօմ ծախելով և դանձանաւորում ժողովելով: միւսը պարտաւոր է ձեռագործներով՝ զխաւորապէս ոսկեթել և տրծաթաթել ասեղնադործութեամբ. երբորդն աշխատում է բանջարանոցներում կամ պարսեղներում և կիւ: Կուսանոցները Ռուսաստանում տանը մնացած անգործ աղջկաներին ի մի ժողովելով գործի և քրիստոնէական կենցաղավարութեան վարժեցնելով՝ նպաստում են մասամբ կոյճնակի կերպիւ կանանց խնդրի լուծմանը: Այս տեսակէտով նկարագրում է Новое Время-ի թղթակիցը ամենանշանաւոր կուսանոցներից մէկը՝ ՍԼ. Երաֆի-